

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

תביעת מקח טעות בתפילין

תיק ממונות מס' 1389-סט

(מהד' ת סיון)

נושא הדיון

א' קנה עבור עצמו תפילין במפעל ב'. לטענתו, בקש תפילין מהודרות ושילם עליהן את המחיר הגבוה של תפילין מהודרות. לאחר ארבע שנים מסר אותן לבדיקה והבודקים מצאו כמה פסולים בפרשיות שניתן לתקנן ולהכשירן. הוא טוען שמכיון שקנה אותן כמהודרות ונמצאו אינן מהודרות, הוא מבקש להחזיר את המקח ולתת לו תפילין מהודרות, ולפצות אותו על הפסד המצוה ועל עגמת הנפש שנגרמה לו בביטול מצות הנחת תפילין כמה שנים. מנהל מפעל ב' משיב שאין לא' אישור או קבלה על קניית התפילין אצלם, וגם אם היה לו אישור כזה, עליו להביא ראיה שהפסולים נמצאו בפרשיות שלהם, אולי מישהו החליף את הפרשיות? לדבריו, כבר היו דברים לעולמים שקונה שאכן קנה אצלם תפילין טען שנמצאו פסולים, והתברר שאותן התפילין הפסולים נקנו במקום אחר. והיו דברים לעולמים שנמצאו בודקים שהחליפו פרשיות כשרים בפסולים (א' משיב שהבודקים שלו הם יראי שמים). משום כך הם דורשים ומתנים עם הקונים שלהם שלא לפתוח את התפילין לבדיקה אלא לאחר זיהוי של מפעל ב' שמדובר בתפילין שלהם, ואף מחתימים את הקונה על תנאי זה, ואם אכן א' קנה את התפילין אצלם, הרי שגם הוא חתם על תנאי זה, ומכיון שלא עמד בתנאי אין המפעל חייב לו כלום (א' מכחיש שהותנה אתו תנאי כזה בעת קניית התפילין). למרות כל זאת מוכן מפעל ב' לפנים משורת הדין לקבל את הפרשיות ולבודקן ואם אכן יש צורך להחליפן יחליפן.

פסק דין

מתקבלת הסכמת מפעל ב' לפנים משה"ד לקבל את הפרשיות לבדיקה ולהחליפן אם יהיה בכך צורך.

(-) דוד יהושע קניג

(-) מרדכי אייכלר

(-) אברהם דוב לוי, אב"ד

השאלות לדיון

- א. קנה תפילין "מהודרות" ונמצאו שאינן מהודרות.
- ב. טענת ברי עפ"י אחר, האם מחייבת שבועה.
- ג. סומא האם חייב במצות תפילין.
- ה. גרם לחבירו לברך ברכות לבטלה ע"י שהכשילו בתפילין פסולות.
- ו. הפסיד לחבירו קיום מצוה, האם חייב לו עשרה זהובים.

תשובה

א. עיי' פס"ד ירושלים כרך ז עמ' רסח מקורות הדין בזה: במשפט שלום סי' רכז סט"ו בהגהה אות יז (עמ' תיב) הביא מהגהות חכמת שלמה רס"י רט דבאתרוגים ליכא דין אונאה ומקח טעות. וכתב המשפט שלום דמ"מ נראה דאם קנה בתורת מוצח ושלם ציוקר ואח"כ נודע שאינו מוצח, הוי מוס צמקח וחוזר. ובאורחות המשפטים כלל ב דין כב תמה דהרי צמוצח יש ג"כ חילוק בין מוצח למוצח, וצדצר שאין דמיו קלוצים ומשתנה השער אין שייך אונאה, ולדקו דברי החכמת שלמה דאין באתרוגים אום אונאה. וכתב שם דזה לפי ראות עיני הדיין, דדוקא באם מכר לו מוצח והוא לאיזה פוסקים פסול, אף שלהלכה כשר, לא מיקרי מוצח, אבל צמתם ליכא ביה אונאה. ואם דין יא הביא משו"ת פרי השדה ח"א ס"ה צראוצן שמכר אתרוג לשמעון וצירך עליו ציו"ט ראשון, ואח"כ נודע לו שהיה פסול ליו"ט ראשון וכשר לשאר הימים, דאם אינו רוצה להחזיקו יחזיר האתרוג ואינו משלם כלל כי הוא מקח טעות. ואם מכר לו דצר צמתם, ולא פירש שקונה מהודר, ואח"כ נודע שאמנם להלכה הוא כשר, אך יש אוסרים אותו, כתב במשפט שלום סי' רלצ סיי"ב (עמ' תפא) צשם שו"ת חיים שאל ח"א סי' עד אות לה צאחד שקנה כסתות הנהוגים צמלרים, ונודע לו אח"כ מש"כ צשו"ת פרח שושן חיו"ד כלל ה סי' צ שאמנם מן הדין אין צהם איסור כלאים אפי' מדרצנן, הואיל וקשים הם, מ"מ לכתחילה יש להחמיר כמש"כ הרמ"א סי' שא ס"א, ורולה הלוקח לחזור צו מהמקח, פסק החיד"א שהדין עמו שזה נקרא מוס, דכיון דלכתחילה יש לחוש, ודאי פרשי אינשי, ושכן משמע צתשו' הריצ"ש סי' תלט. וכ"כ צשו"ת תשורת שי ח"ב סי' פה, וכן צשו"ת מחזה אברהם סי' צ אות סג צמי שקנה דצש ונודע לו שהוצא צנוד של עכו"ם מלד הצשר, ויש פוסקים שאוסרים כדעת הרמ"א צשו"ע יו"ד סי' קג ס"ד, אע"פ שהמחצר התיר, אם הלוקח מקפיד ע"ז ולא ניחא ליה להעלותו על פיו מאחר שיש מי שאסרו, ולכתחילה יש לחוש צדצר, ורולה לחזור צו מהמקח, דינא קא תצע והדין עמו. וכ"פ צשו"ת חתם סופר או"ת סו"ס סה צלקח יין והמוכר לא הודיעו שלא הותר אלא צמקוס הפסד מרובה, הוי מוס צמקח וחוזר. ועיי' שו"ת שערי דעה ח"א סי' קנד מש"כ על דברי

החת"ס.

חמנס צפמ"ג חו"ה ס"י תסז ס"ק כה כתב דאף היכא דאיכא דעה להחמיר כיון שאין הלכה כן חייב לשלם. וכ"כ מהרי"ט אלגאזי פ"ה דזכורות ס"י נא ד"ה הן אמת דראיתי, צ"ס הרדצ"ז סוף פ"ב ממעשר דכל שהוא מכח חומרא וחסידות אין ללוקח טענה על המוכר, שיכול לומר לו לא מפני חסידותך אפסיד אני (ועיי' שו"ת דוצב מישרים ח"ג ס"י ג' שז"יין צ"ס המפתח לרמז"ס פרנקל ש"ס). וכ"כ צ"ס דברי מלכיאל ח"ג ס"י ז' דלא מיקרי מוס אלא רק מה שרוב בני אדם מקפידים עליו, אלא ח"כ ידוע שהקונה הזה מקפיד ומחמיר על עצמו.

חמנס בנידון דידן שפירש שרואה תפילין מהודרות, כו"ע יודו דכיון שנמלאו בו כמה פסולים, אע"פ שאפשר לתקן או שכשר צדיעבד, אינו נחשב מהודר, והוי מקח טעות.

ב. כתב צ"ס ע"ה סעי' כג: טענו בצ"ס עפ"י העד כגון פלוני אמר לי שנטלת משלי מנה והוא כופר, והציא העד, משציעו שזועה דאורייתא כאילו היה טוענו טענת צרי. וכתב הרמ"א: אבל אם העד אינו לפנינו להעיד לא מיקרי טענת צרי מה שאמר ששמע מפי אחרים, ואין משציעין על טענה זו דהוי טענת ספק. וכתב הש"ך ס"ק פ"ב שכן עיקר להלכה. ומקורו צ"ס שזועות מצ"ב צ"ס הרמז"ן עפ"י גמ' צ"ב קלה. וציאר בקובץ שעורים צ"ב אות ת"ס שטעם הנאמנות של צרי אינו מטעם עדות אלא מכח טענה, וטענה לא שייכא אלא בצ"ע"ד ולא באחר, דהוא בתורת עדות. ועיי' קהילות יעקב כתובות ס"י יז.

ובנידון דידן שא"י הוא סומא צ"ס עיניו שלא ראה מאורות מימיו, וטוען שקנה תפילין אלו צ"ס מפעל צ"י, והניח תפילין אלו ארבע שנים, ואח"כ מסרם לשני צודקים נאמנים שפתחו את הצתים והוליאן הפרשיות ומלאו ש"ס כמה פסולים, אף אם נאמר שטענתו שקנה תפילין אלו צ"ס מפעל צ"י נחשבת טענת צרי, למרות שהוא סומא, שהרי הכיר אותם בטציעות עינא דקלא וע"י מישוש, עיי' תוס' גיטין כג' א' ד"ה הוא, שלולי פסול הגוף של סומא לעדות היה כשר להעיד עפ"י טצ"ע דקלא, ועיי' קלוה"ח ס"י רנט ס"ק צ, מ"מ מה שטוען שהפרשיות שהיו בו נמלאו פסולות, את זה הוא טוען עפ"י הצודקים שאמרו לו, וזה צרי עפ"י אחר.

ג. כתב הרא"ש בהלכות קטנות הלכות תפילין ס"י טז: ובספר העתים של הרב הצרללוני ז"ל ראיתי כתוב וצפיסקא לגאון וכו' וסומא פטור מן התפילין והליצית דכתיב וראיתם אותו פרט לסומא. ע"כ. ואין כ"ל לסמוך על האי פיסקא וכו' דוראיתם אותו צליצית הוא דכתיב. ע"כ. ודברי הגאון הוצאו גם צרצ"ו ירוחם אדם וחוה נ"י"ט ח"ה ובהאשכול ח"ב ה"ל תפילין ס"י כט (עמ' 88), ובתשובה"ג שערי תשובה ס"י קנו צ"ס רב שגא גאון, וס"י רסז צ"ס רב שמעון קיירא, ובקובץ ספרי הגאונים תשובות ופסקים ח"ב הלק תפילין ס"י סו אות ד צ"ס רב משה גאון. וכתב צ"ס דני יו"ט על הרא"ש שם אות י: ומיהו כדי שלא לשויה לגאון לטועה צדבר פשוט כזה דהא זיל קרי צ"י רב הוא דהך קרא לא כתיב אלא צפרשת ליצית, לכן נ"ל דהגאון דנקט להך דרשא לאו למימרא דדרשינן ליה וכו' ומינה נשמע דה"כ נדרוש לענין תפילין מראיה דכתיב

לגבי תפילין, דהא לגבי תפילין נמי כתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וכו'. ואלא מיהת אי קשיא הא קשיא לי דצליית גופיה הא מסקינן דסומא חייב וכו'. ע"כ.

ומלכד דעת הגאון לענין תפילין, הרי דעת רבינו ירוחם בנתיב יד לפסוק כר' יהודה צ"ק פז א שהסומא פטור מכל המלוות, והביאו הב"י או"ח סי' תעג, ואף שהרד"ז צ"ח סי' נט וח"צ סי' לט וח"ד סי' אלף קלא (נט) כתב שרבינו ירוחם הוא דעת יחידאי ואין הלכה כמותו, מ"מ ציד דוד פסחים קטז ב כתב שדעת כמה ראשונים כרבינו ירוחם, והם האגודה צפרק החובל, והמרדכי מגילה סי' תשלח, וספר המכריע סי' עח, וצ"ח דבר שמואל סי' יב כתב שכן דעת האגודה ושו"ת בנימין זאב ח"צ סי' רמה, ועיי' ישועות יעקב או"ח סי' נג אות ט שתמה על המג"א סי' נג ס"ק טז שפסק דלא כר' יהודה ואלא ידעתי מדוע תפס את הדבר בפשיטות כל כך, ודעת הרבה פוסקים שהלכה כר' יהודה" (ועיי' שד"ח מערכת הס' כלל סו שתמה על הישועות יעקב). וצ"ח דבר שמואל סי' נג כתב דמידי ספיקא לא נפקא. וצ"ח דבר שמואל סי' נג כתב דלא נחלקו חכמים אלא דוקא בפיקח שנסתמא אכל סומא מלידה פטור מן המלוות לכו"ע.

ואף שהב"י פסק כחכמים שהסומא חייב בכל המלוות, צ"ח לא כתב מזה, וכתב צ"ח סי' נג ס"ק טז דסומא חייב בכל המלוות דאין הלכה כר' יהודה. ועיי' חידושי הריטב"א קדושין לא א: ודאי פשוט הדבר שאין הלכה כר' יהודה, שהרי חכמים חולקים עליו ויחיד ורבים הלכה כרבים.

ולענין תפילין פסק א"ר סי' לח ס"ק א, ופ"ג שם צ"ח ס"ק א, שהסומא חייב בתפילין.

ד. גרס לעזור לצרך צרכות לצטלה ע"י שנתן לו תפילין פסולות להנחה, אם עוזר משום לפני עור או משום משגה עור, עיי' משל"מ מלוה ולוה פ"ד ה"ו ד"ה כתב הרב, דמוהרי"מ"ט ס"ל דקרא דמשגה עור מיירי כפשוטו ולא צמטעה את חזירו לאיסור. ועיי' עוד במקורות שאינו ברמב"ם (פרנקל) רולח פי"ב ה"ד. ובנידון דידן אם אכן ידע המפעל שהתפילין מיועדות לעזור והן פסולות, ומסרן לעזור והכשילו בזה בצרכות לצטלה, הרי עזר על לפני עור בין לפי פשוטו ובין לפי מדרשו.

ה. פסק צ"ח סי' שפז סעי' א: וכן מי ששחט חיה ועוף ובא אחר וכיסה הדם שלא מדעת השוחט, חייב ליתן כמו שיראו הדיינים. ויש מי שהורה שהוא נותן קנס קלוב והוא י' זהובים, וכן הורו שכל המונע הצעלים מלעשות מ"ע שהם ראויים לעשותה וקדם אחר ועשה משלם לבעלים י' זהובים. ומקורו בגמ' חולין פז א וצ"ק לא ב, ובמחלוקת הראשונים שם. וכתב צ"ח יו"ד סי' כח ס"ק ח שהמונע אינו חייב אלא אם קיים המלוה בעלמו, אבל אם לא קיים המלוה אלא רק מנע מחזירו קיום המלוה, אינו חייב בעשרה זהובים, שאינו נהנה ואינו אלא כמבטל חזירו מהנאה ומזיק בעלמא הוא. וכ"כ צ"ח אהיעזר ח"ג סי' עג. אך עיי' שו"ת הרא"ש כלל נג סי' ג על דין שדן על מי שיש לו ספר ואינו רוצה להשאילה ונתן עליו קנס עשרה זהובים בכל יום מפני שהיה ציטול תורה בעיר מחמת חסרון ספרים בעיר והיו אנשים שהיה להם ספרים ולא רצו להשאילם, וכתב הרא"ש שיפה דן, והוצא ברמ"א צ"ח סי' רלז סעי' כ, וכ"כ בחידושי

חת"ם גיטין נג צ שאס הפסיד לו המלוה חייב מדינא דגרמי.
לפיי"ז בנידון דידן, אס היתה לתוצע רחיה שהנתצע מנע ממנו קיום מלות הנחת תפילין, ותוצע ממנו
עשרה זהובים על כל ציטול מלוה, יכול הנתצע לומר קיס לי כהט"ז שעל ציטול מלוה אין מחייבין.
ועוד, שיש לנתצע לומר קיס לי כהסוצרים הנ"ל אות ג שהסומא פטור מן המלוות ומן התפילין, וא"כ לא
הפסידו כלום.

ועל תביעת עגמת נפש שגרמה לו על שלא קיים את המלוה כמה שנים (ובסומא העגמת נפש שלו גדולה
משל הפקח, וכמו שאמרו במדרש שוחר טוב סי' קמו שאין לער גדול ואין יסורים גדולים וקשים כעיוורון
העיניים), בית הדין אינו נזקק לזה כיון שאין דנים על גרמא, גם אילו היתה זו טענת צרי, ואילו צדיני
שמים ידונו שם עפ"י מה שידוע כלפי שמיא, אך כיון שהסכים הנתצע לצדוק ולהחליף לפניו משה"ד,
והתוצע חתם שבכך מוותר על כל תביעותיו, בזה נפטור הנתצע גם מדיני שמים של גרמא של עגמת נפש.